

В. В. Куліш,

учителька початкових класів комунального опорного закладу
«Лисянський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І – ІІІ
ступенів №1 – гімназія – дошкільний навчальний заклад» Лисянської
районної ради Черкаської області»

ЧЕРКАЩИНА - ШЕВЧЕНКІВ КРАЙ

НЕСТАНДАРТНІ ДИКТАНТИ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Одним із провідних напрямів розвитку компетентності учнів є розвиток писемної грамотності. Учень повинен не тільки грамотно і красиво висловлюватись, а й грамотно писати, застовуючи вивчені правила на письмі. Допомагають швидко та якісно перевірити знання дітей, розширити їхній кругозір, ефективно розпочати вивчення нової теми цікаві форми роботи. Нестандартні диктанти — є саме такою формою роботи. Це навчальні, досить малої форми, тексти, насичені певними орфограмами. Проводяться вони на початку уроку. Диктанти незвичайні для учнів, їх методика проведення своєрідна, тому зацікавлює їх.

Для таких диктантів можна завести окремі зошити.

ДИКТАНТИ ПОВТОРНОЇ ДІЇ

Час проведення — 5 — 7 хв.,

Обсяг — 20 — 25 слів.

Методика проведення: школярі записують текст, потім класовод повторно читає його, але при цьому розкриває правопис кожного сумнівного слова. Діти виправляють допущені помилки самостійно. Потім роботи збираються. Помилки аналізуються. На наступному уроці вчитель пропонує написати цей же диктант тим дітям, які допустили помилки. Якщо після другого написання в окремих дітей все — таки трапляються помилки, то вчитель з ними працює вже індивідуально. (Другий раз диктант читається в швидшому темпі, без повторень).

1. Великий український поет Тарас Григорович Шевченко народився в селі Моринцях. Дитячі роки провів у селі Кирилівці. Йому довелося жити і в Лисинці, Стеблові, Тарасівці, Вільшані.

2. Шевченко черпав силу духу і натхнення в славному минулому Черкаської землі. Скроплена потом кріпаків, полита козацькою кров'ю вона зростала не один десяток борців за щастя народу.

3. Дід Іван стельмахував біля повітки. Задавши дідуса з Умані, думками полетів далеко — далеко від Кирилівки. У споминах промайнули Корсунь, Вільшана, Лисянка, Умань — шляхи, якими йшли гайдамаки.

4. Проминувши Будища, дід з онуком пішли гайдамацьким шляхом. А ось і ушавлене велике село Лисянка. Смеркалося... Оперезане Тікичем, село зустрічало сутінки.

5. Основна річка Черкащини — Дніпро, з притоками Рось, Вільшана, Тясмин, Сула і Супій. Ріки Ятрань, Гірський Тікич і Гнилий Тікич належать до басейну ріки Південний Буг.

6. З козакуванням у поміщика Енгельгарда пов'язане перебування Тараса у Будищі. Досі шумлять у селі віти велетенського дуба, у дуслі якого він ховав свої малюнки.

7. Село Зелена Діброва особливе. Яке ще село має власний гімн і герб? Шанують і зберігають його жителі козацькі традиції — тут і досі живуть справжні козаки.

8. Канів відомий як місце поховання Великого Кобзаря — Тараса Шевченка. Саме тут, на Канівських горах, Шевченко мріяв збудувати хатину.

9. Протягом двох століть чарує відвідувачів Корсунський парк. Багата флора налічує близько 300 видів рослин, серед них близько 80 видів дерев та кущів.

10. Зійди у травні на Тарасову гору. Тебе зачарують співом солов'ї. Це єдине місце на Україні, де, кажуть, живе дванадцять видів солов'їв. Як тільки спаде надвечір'я, солов'ї тут змагаються своїм хистом.

11. Смеркалося. Із Лисянки

Кругом засвітило.

Ото Гонта з Запізняком

Лютьки закурили.

12. Рече та стогне Дніпр широкий,

Сердитий вітер завива,

Додолу верби гне високі,

Горами хвилю підійма.

13. За думою дума роєм вилітає,

Одна давить серце, друга роздирає,

А третя тихо, тихесенько плаче

У самому серці, може, й бог не бачить.

14. По копійці заробляла,

Копу назбирала.

Та до сина лист писала,

У військо послала —

Полегло. Минає рік,

І другий минає,

І четвертий, і десятий,

А чутки немає.

ДИКТАНТ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ДІЇ

Проводиться на початку уроку.

Час проведення — до 5 хв.

Методика проведення: Зв'язний текст диктується частинами протягом 3—5 занять. Пояснюються значення нових слів. Учитель попереджає, що диктуватиме речення, чи частину речень, без повторення, дещо швидше, ніж під час звичайних диктантів, що учням самим треба буде здогадатися, на які правила дається цей текст. При читанні тексту та його записі учні одночасно підкреслюють орфограми у словах, можуть користуватися орфографічним словником під час перевірки. Ці диктанти можна пропонувати четвертокласникам при повторенні матеріалу.

1. Шевченків край... Земля безсмертного Тараса... Так на Україні називають сучасну Черкащину.

Тут у селі Моринцях, в родині селянина — кріпака народився великий український поет, художник Тарас Григорович Шевченко. Тут пройшли його дитячі роки. Сюди, у рідний край, линув він думкою з чужини.

2. У Лисянку, тоді волосне містечко Звенигородського повіту Київської губернії, Тарас утік від кирилівського дяка Петра Богородського до учителя живопису дякона Єфрема. Однак і тому потрібний був не учень, а хлопчик на побігеньках. Утік хлопець від отця Єфрема до маляра — дяка в Тарасівку.

3. ... Шевченко протягом кількох днів оглядав історичні пам'ятки Києва, пам'ятки культури українського народу, милувався пейзажами міста, робив численні зарисовки Дніпра та його крутих схилів із садами і ярами.

4. Зворушливою була зустріч поета з рідними братами й сестрами після чотирнадцяти літ розлуки. На власні очі побачив Шевченко, як живуть і страждають його рідні, всі селяни-кріпаки, й великий гнів запалав у його серці. Враження здобуті під час подорожей по Україні, незабаром були узагальнені в поезіях.

5. Минуло кілька сонячних, теплих днів, які бувають у травні. Катря, закінчивши полоти бур'яни на городі, впорядковувала свій квітник. Ну й квіти ж! Таких не знайдеш у селі. Від причілкового вікна до самої вулиці цвіли рожі, лілії, королеви цвіт, півонії, пахучий канупер. Біля самої хати росли троянди, любисток, барвінок, а понад стежкою — бузок, жоржини.

6. Другого дня почалося весілля. Серед двору тонко вигравала скрипка, дріботів бубон. Хлопці і дівчата парами танцювали. Сонце ясне виглядало з — за хати, мороз пощипував за обличчя, але всім було жарко.

Опівдні почали збиратись від'їжджати до молодого в Зелену Діброву. Настав час прощання з рідною оселею, з батьком, матір'ю, з сестрицями, братами.

7. Сонце звернуло на південь, коли Тарас прийшов у Лисянку — велике село, оперезане річкою Тікичем, завітчане садками. У глибокій долині й понад горами білили хатки. На найвищому місці височіла церква. А далі йшов великий вал, перерізаний ровом, лежали руїни панського маєтку.

8. Та воно, правда, і в Тараса справ чимало. У ставку викупатися треба? Треба! З хлопцями в поросі повалятися треба? Треба! А потім знову викупатися.

9. Аж страх погано

У тім хорошому селі
Чорніше чорної землі
Блукають люди., повсихали
Сади зелені, погнили
Біленькі хати, повалялись,
Стави бур'яном поросли.
Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли,
Німі на панщину ідуть,
І діточок своїх ведуть!..

ДИКТАНТ ШВИДКОЇ ДІЇ

Час проведення — 3 хв.

Обсяг — 10 — 15 слів.

Методика проведення: пропонується одне — двоє речень, які легко запам'ятати, пояснити правопис. Учителю зауважує, що читатиме кожне речення, або частину речення, лише раз. Його треба уважно послухати, запам'ятати і швидко записати,

визначивши, яке правописне правило діє тут. Отже, відбувається все в прискореному темпі. Пояснює класовод теж коротко. Перевірка — колективна, групова або в парах.

1. В Городищі був відлитий перший пам'ятник Шевченкові, встановлений на могилі поета в Каневі.

2. Народ Шевченка не забуває і ніколи не забуде. Поет живе в серцях свого народу. М.Т. Рильський

3. На рідній землі тепло вдень і вночі.

4. Назавжди запам'ятав Тарас мачуху, яка так і не стала йому матір'ю.

5. Сидів малий Тарасик на узбіччі дороги, витираючи кулачками заплакане обличчя.

6. Пам'ятник Богданові Хмельницькому в Черкасах відкрили 30 жовтня 1995 року до 400 — річчя від дня народження гетьмана.

7. Милують око краєвиди над Тясмином у Кам'янці.

8. Лицарство, шляхетність, сміливість і мудрість — родові риси Хмельницьких.

9. Тарас поміг батькові розпрягти Чорноморця і Дуная, вивів їх на попас. Хлопці — наймити по черзі стерегли усіх волів.

10. Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів...

11. Бандуристе, орле сизий!
Добре тобі, брате:
Маєш крила, маєш силу,
Є коли літати.

12. Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють....

13. Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже.

14. Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина України,
Широка, глибока.

15. Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає,
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

16. І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

ДИКТАНТ УСНОЇ ДІЇ

Час проведення — 5 — 7 хв.

Методика проведення: Проводиться усно і письмово. Учителю добирає невеличкі тексти і пропонує учням послухати їх та визначити, яке правило правопису діє в них. Можна запропонувати самим знайти і дописати кілька прикладів на дане правило.

Бажано проводити такі диктанти перед контрольними.

1. Земля Черкащини, давши світові генія, бережно прийняла його прах. Як і заповідав поет, його поховано над Дніпром, на високій горі, яку в народі називають Тарасовою.

2. Лисянка увійшла в життя і пам'ять Тараса. Вона назавжди залишилась в його серці завдяки розповідям сивих дідів про минуле містечка, про гайдамаччину.

3. Чорні хмари нависли над Кирилівкою, Пединівкою, Моринцями. Краплисті дощі змочили землю, нарobili грязюки на дорозі, напоїли зелень у садах, на городах, ланах.

4. Сестра Ярина сіла біля Тараса, притулилась до нього, поклала руку на плече і теж дивилась, як парує земля під тином, як усе радіє весні.

5. У багатьох місцях в межах Черкаської області збереглися залишки оборонних валів, споруджених для захисту південних рубежів держави від нападу численних степових орд.

6. У Млієві сад Симиренка налічував 900 сортів яблуні і черешень, 889 — груш, 84 — сливи, 350 — вишень і черешень, 15 — персиків, 36 — абрикосів, 165 — агрусу, 54 — горіхи.

7. Я згадав хлоп'ячі забави на батьківському подвір'ї. Почув трав'яний дух лук, де в'ється моя Рось. Задзвеніли мені солов'ї, кропив'янки, очеретянки, заворкотіли голуб'ята. Запахли в рідному саду ряст, рум'янок, п'ятиперстень, і м'ята.

8. Ніби прокинувся Тарас від сну чарівного. Що він? Кому він потрібний? Чого радіє так із сонця, і з неба синього, і з хат біленьких? Що в тих хатах? Скрізь там сльози, злидні, прокльони. А хіба є в нього хоч така злидненна рідна хата? Що його, Тараса, чекає? Опустив голову на коліна й заплакав.

9. Тече вода з — під явора
Яром на долину;
Пишається над водою
Червона калина.

10. Горить Сміла, Смілянщина
Кров'ю підпливає.
Горить Корсунь,
горить Канів,
Чигирин, Черкаси ...

ДИКТАНТ НАСТУПНОЇ ДІЇ

Час проведення: 3 — 5 хв.

Методика проведення: 3 диктанту діти виписують у зошити тільки те, чого вони не знають, або не впевнені як пишеться. Відоме пропускають.

Потім, з допомогою підручника, орфографічного словника та учителя, перевіряють виписані слова.

1. У світовій літературі важко знайти поета, котрий так тісно був би зв'язаний зі своїм народом, як Шевченко.

2. Черкаси були колись козацькою українською козацтвом, а потім упродовж більш як двох з половиною століть було його столицею. Достовірно відомо, що козаків, які селилися навколо міста, іменували ще й черкесами.

3. Перший місяць 1814 року приніс сім'ї кріпака Григорія Шевченка сина Тараса, поміщика Василю Енгельгарду, який мав п'ятдесят тисяч рабів, — іще одну кріпацьку душу, а Україні і всьому світу — геніального поета.

4. Вже зовсім вечоріло. Сім'я сиділа біля хати, вечеряла. Велика миска стояла на шпориші, а навколо всі з ложками. Тільки Катря не вечеряла, не могла їсти — її улюблений братик десь подівся. І де він може бути?

5. Тим часом на перелазі з'явилася білява голова. Першою вгледіла Тараса Катря, підбігла, взяла хлопця на руки.

6. Народ Черкащини свято береже пам'ять про перебування в їхньому краї великого поета. Ще залишилось чимало будинків де зупинявся і жив Тарас.

Шумлять вікові дерева, так чи інакше пов'язані з його іменем, і досі служать людям криниці і джерела, з яких він тамував спрагу.

7. Село Тарасового дитинства, Кирилівка... Сучасне Шевченкове. Воно згадується в листах, автобіографії, поетичних і прозових творах поета. Воно було його великою душевною мукою і святом. Спогади виливалися у рядки, сповнені болу і гніву, давали натхнення для написання шедеврів світової лірики.

8. Десь здалеку загуркотів грім, і Тарас прокинувся. Прохолодою повіяв вітер від Пединівки. Насувалась чорна хмара, яка швидко закривала небо. Кріпаки забігали по степу, складаючи снопи в копи. Ледь встиг батько покласти останнього снопа на полукип, як полив густий краплистий дощ. Тарас заліз під копу, а батька й матір змочило до рубця.

9. Удаліні замаячила Звенигородка. Дід Іван багато розповідав про цей легендарний куточок нашого краю. Звенигородка вже тоді була густо заселена. Серед села стояла церква. Коли татарська орда робила наскоки, дзвін голосним дзвоном будив населення, попереджаючи про небезпеку.

Люди ховалися в густих лісах, що тягся від Звенигородки до Лисянки, Медвина, Умані.

10. Економічний і культурний розвиток Черкаського краю перервала спустошлива монголо-татарська навала. Та ніщо не могло зупинити відродження життя на цій благодатній землі. Поступово поверталось уціліле населення, залюднюючи найбільш безпечні і зручні для проживання та ведення господарства місцевості.

11. У музеї Хмельницького в Чигирині — чудова колекція зброї. Тут можна побачити справжні козацькі і турецькі мечі, пістолі, інші види тогочасного військового спорядження.

12. І золотої й дорогої

Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодой,
А іноді така печаль
Оступить душу, аж заплачу.
А ще до того, як побачу
Малого хлопчика в селі.
Мов одірвалось од гіллі,
Одно — однісіньке під тином
Сидить собі в старій ряднині.
Мені здається що се я,
Що це ж та молодість моя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бондаренко О. Батьківщина Тараса Шевченка. Черкащина. 2012. №5.
- Бутич І.Л. Тарас Шевченко документи і матеріали. Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1963.
- Костюк Ю. Літа мої, молодії. Київ: Державне видавництво дитячої літератури УРСР. 1962.
- Красицький Д.Ф. Тарасові світанки. Київ: Веселка, 1989.
- Мандри Україною. Золота підкова Черкащини. Путівник/Черкаський обласний фонд «Золота підкова». Київ: 2007.
- Мельниченко В. Шевченкіана Черкащини. Черкаси: Брама України, 2013.
- Нестандартні навчальні диктанти. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/39138/
- Шевченко Т.Г. Кобзар. Київ: Дніпро, 1985.